

Povodom pedesetogodišnjice Komunističke internacionale

— Marginalije uz teorijsku i praktičnu djelatnost Kominterne —

Mitar Miljanović

Kominternu i komunistički pokret

Pojava, idejno, političko i organizaciono oblikovanje komunističkog pokreta kao diskontinuirane struje u dotad formalno jedinstvenom radničkom pokretu neposredno su povezani s pobjedom oktobarske revolucije i njenim uticajem. Organizacioni izraz nove struje u radničkom pokretu je Kominternu (Treća internacionala, Komunistička internacionala). I pojava komunističke struje u radničkom pokretu i pojava Kominterne vezani su za društvene, ekonomske i političke prilike u tadašnjem svijetu, prije svega u Evropi, a te prilike bile su izazvane dotadašnjim razvitkom kapitalizma i suprotnostima karakterističnim za kapitalizam. Društvena situacija u početku prvog svjetskog rata stavila je na povišenu probu, na ispit prakse privrženost tadašnjeg radničkog pokreta teorijskim principima koji su bili formulisani kako u programskim spisima svakog nacionalnog pokreta, tako i u spisima međunarodne organizacije proletarijata — Druge internacionale. Svojom praksom ove principe potvrdile su tadašnje radničke partije — Socijaldemokratske u carskoj Rusiji i Kraljevini Srbiji, potvrdila ih je i grupa »tjesnih« u Bugarskoj, i »spartakovaca« u Njemačkoj. Ostale tadašnje radničke partije, umjesto principima proleterskog internacionalizma, rukovodile su se usko shvaćenim nacionalnim interesima svojih zemalja — interesima koji su se poklapali sa interesima vladajuće buržoazije. Apel rukovodstva Druge internacionale da socijaldemokratski poslanici u parlamentima glasaju protiv ratnih kredita svojih vlada nije prihvaćen. Zbog svega toga Druga internacionala se praktično raspala još u toku prvog svjetskog rata.

Kao izraz daljeg i do tad neviđenog revolucionisanja radničke klase i ostalih izrabljivanih slojeva, kao izraz do tada neviđene krize u odnosima između rada i kapitala, došlo je, kako je to Lenjin predviđao, do

prskanja jedne od karika u lancu kapitalizma, ali ne one koja je bila najrazvijenija, kako je to prema Marks-u trebalo očekivati, nego one koja je bila najslabija. Došlo je do oktobarske revolucije i sa njom povezanih talasa vrenja koji su zahvatili čitavu Evropu. Lenjinova partija bila je rodonačelnik radničkih partija novoga tipa, partija istinski internacionalistički usmjerenih i radikalnih prema građanskom društvu u cjelini. Institucionalni izraz organizovanja ovih partija na svjetskom planu bila je Kominternu. Ona je osnovana u martu 1919. u Moskvi kao svjetska komunistička partija unutar koje su važili strogi principi demokratskog centralizma tako da su odluke centralnih organa Kominterne bile obavezne za sve njene članove. U njenim redovima nije bilo mjesta onim partijama i grupama koje su bile na liniji Druge internacionale i koje su s pozicija Kominterne bile reformističke. Nacionalne komunističke partije imale su u Kominterni ulogu sekcija tako da o njihovoj istinskoj autonomiji nije moglo biti ni govora. Međutim, ne smije se gubiti iz vida da je, prema Lenjinu, svjetska proleterska revolucija bila na pomolu, da je oktobarska revolucija samo uvod u nju i da, zapravo, oktobarska revolucija jedino ima šansu ako dođe do širenja revolucije, prije svega ako ona zahvati razvijene zapadne zemlje. Očigledno je da je i razvijeni Zapad računao s mogućnošću pretvaranja oktobarske revolucije ako ne u svjetsku, a ono u međunarodnu, i zbog toga je preduzeo korake da uguši oktobarsku revoluciju i da onemogući njeno širenje. S obzirom na očekivani svjetski karakter revolucije, i s obzirom na organizovanje buržoazije na međunarodnom planu, a protiv nadolazeće proleterske revolucije, bilo je opravdano organizovanje proletarijata, odnosno njegove avangarde — komunističkih partija na svjetskom planu u vidu Kominterne. Nesumnjivo je da je Kominternu doprinijela izvjesnom učvršćenju komunističkih redova; međutim, od kraja 20-tih godina XX vijeka do njenog raspuštanja, znači od onoga vremena kad se Staljin sa svojom politikom učvrstio na kormilu Sovjetskog Saveza, Kominternu je počela postajati i postala je, manje-više, poslušno oruđe u njegovim rukama. Umjesto forsiranja saradnje sa socijaldemokracijom kao drugim krilom međunarodnog radničkog pokreta, Kominternu je nastupala s tezom da je socijaldemokratija brat-blizanac fašizmu. Taj stav nije izmijenjen ni onda kada je fašizam u Njemačkoj doveo u smrtnu opasnost i socijaldemokratiju i Komunističku partiju u toj zemlji, i zahvaljujući, prije svega, njihovom nejedinstvu i gloženju, pobijedio ih. 1935. godine kada je fašistička opasnost na određen način zaprijetila i samom SSSR-u, na VII kongresu Kominterne forsiran je s tog najvišeg mjesta tadašnjeg komunističkog pokreta snažan antifašistički val koji je, zaista, odgovarao raspoloženju međunarodnog radničkog i međunarodnog komunističkog pokreta. Međutim, 1939. poslije sklapanja pakta između Staljina i Hitlera, taj antifašistički val je vraćen u korito rijeke što je mirno tekla mimo fašizma. Umjesto da budu partije koje na najbolji način pokazuju mogućnost pomirenja nacionalnog i internacionalnog činioca svoje djelatnosti, mnoge komunističke partije su poslije ovoga pakta postale izrazito anacionalne organizacije koje su kao takve od sebe odvrćale i proletarijat i narodne mase. Tako je, dok su njemačke trupe prijetile nezavisnosti Francuske, Komunistička partija Francuske istupila s paradoksalnim *Pour quoi?* ne uviđajući da fašizam

nije najveća opasnost samo za proletarijat nego isto tako i za čovječanstvo u cjelini. Kad je i sam Sovjetski Savez bio ugrožen, Kominternu je u najvećoj mjeri počela forsirati antifašistički kurs. Koliko je djelatnost Kominterne bila usko povezana sa unutrašnjim razvitkom Sovjetskog Saveza, svjedoči i to što su u Lenjinovom razdoblju kongresi kominterne u daleko težim uslovima održavani gotovo svake godine, a u Staljinovom — od 1928. do 1943. godine samo jedan, i što se odlučivanje sve više pomjeralo prema vrhu tako da je zapravo Izvršni komitet postao glavni organ Kominterne, umjesto da to bude njen Kongres.

Za djelatnost Kominterne vezan je pojam monolitizma, monolitnog jedinstva u međunarodnom komunističkom pokretu koji je značio organizaciono, akciono, političko jedinstvo. Osim kratkog perioda u kome Lenjin igra vrlo značajnu ulogu u Komunističkoj internacionali, i u kome je došlo do toga da su 22 pripadnika »radničke opozicije« pred forumom Kominterne (Izvršni komitet) optužila sopstvenu partiju, u ostalom razdoblju postojanja Kominterne monolitizam je značio komandovanje, naturanje i, bez obzira na to šta se njime subjektivno htjelo, on je u određenoj mjeri objektivno bio kočnica revolucionarnog razvitka. U doslovnom smislu riječi monolitizam nije nikad ni postojao, jer su i tada, prije svega usljed nepostojanja demokratije unutar komunističkog pokreta u tome pokretu djelovale frakcije.

1943. godine Kominternu je raspuštena sa zvaničnim obrazloženjem da su se njene sekcije dovoljno osamostalile. Ima mišljenja da je do toga došlo na zahtjev zapadnih saveznika u antihitlerovskoj koaliciji. Sta je od toga tačno, teško je za sada utvrditi. Jedno je tačno: s gledišta interesa međunarodnog komunističkog i međunarodnog radničkog pokreta i svjetske proleterske revolucije, bilo bi bolje da je do toga došlo znatno ranije. Prestankom djelatnosti Kominterne, kao institucije, nijesu sve njene funkcije automatski iščezle. Prije svega, praktično je i dalje postojao centar revolucije, odnosno centar koji je za sebe smatrao da je to. Samo su nešto kasnije nastala gložnja oko toga gdje se taj centar, zapravo, nalazi. Umjesto Kominterne, došli su pokušaji sa njenim erzovima — Kominformom i svjetskim komunističkim savjetovanjima. Procesom čuvanja starih struktura i odnosa odvijao se i njemu suprotan proces — potpunog osamostaljivanja komunističkih partija. U našem istorijskom trenutku oba ova procesa su prisutna.

Smatrajući da se jedna revolucionarna institucija ne može osvijetliti bez osvjetljavanja njene djelatnosti na teorijskom polju, prelazimo na razmatranje teorijske djelatnosti Kominterne. Pošto je Program Kominterne vrhunac teorijske djelatnosti i pošto od postavki tog Programa Kominternu nije odstupala, to se i zadržavamo uglavnom na tom Programu. Teorijske postavke Kominterne su u neposrednoj vezi sa njenom praktičnom djelatnosti. Poći ćemo od same definicije revolucije:

»Ako su buržoaske revolucije označavale samo političko oslobađanje već stvorenog i ekonomski vladajućeg poretka proizvodnih odnosa i predavale vlast iz ruku jedne eksploatorske klase u ruke druge, revolucija proletarijata označava nasilni prodor posljednjeg u oblast imovinskih odnosa buržoaskog društva, eksproprijaciju eksploatorskih klasa i prelaz vlasti u ruke klase koja je postavila sebi zadatak da izvrši korjenit preobražaj ekonomske osnove društva i uništenje svake eksplo-

atacije čovjeka po čovjeku.«¹⁾ Bitno za ovu definiciju revolucije je insistiranje na nasilju, na preuzimanju vlasti itd., i to što su humanistički ciljevi revolucije i borba za ostvarenje »asocijacije neposrednih proizvođača« u Marksovom smislu iz ove definicije revolucije izostavljeni, dakle izostavljeni su najviši njeni ciljevi.

Vrste revolucije prema Programu KI

Ako se razmotri Program KI, onda se može ustanoviti da se u njemu govori o nekih 17 vrsta revolucija. Istina, razlike su najčešće u odrednici koja stoji uz pojam revolucije, ali, razumije se, da se tom odrednicom mijenja stvar iz korijena i da zahvaljujući toj odrednici imamo jedan novi pojam. Evo tih 17 vrsta revolucija:

1. agrarna revolucija
2. proleterska revolucija
3. svjetska socijalistička revolucija
4. međunarodna proleterska revolucija
5. svjetska proleterska revolucija
6. međunarodna revolucija
7. najveća ekonomska revolucija
8. kulturna revolucija
9. radnička revolucija
10. svjetska revolucija
11. međunarodna socijalistička revolucija
12. revolucija narodnih masa
13. tip revolucije u visoko razvijenim kapitalističkim zemljama
14. tip revolucije u srednje razvijenim kapitalističkim zemljama
15. tip revolucije u kolonijalnim i polukolonijalnim zemljama
16. tip revolucije u najzaostalijim zemljama, i
17. kolonijalna revolucija

Šta je, u stvari, i ovdje u pitanju? Šta tvorcii Programa KI podrazumijevaju pod pojmom revolucije? Očigledno je da oni pojam revolucije uzimaju u jednom mnogo užem, a ponekad i nešto širem značenju, i otuda manje određenom od Marksovog. Pod revolucijom oni podrazumijevaju i svaki korjenit preobražaj u nekoj oblasti društvenog života. Istina, postoji jedna druga mogućnost. Naime, da tvorcii Programa nisu prečistili svoj tekst, ali tu mogućnost treba odbaciti između ostalog i zato što su najbolje snage KI bile zauzete stvaranjem Programa, i što je Program bio predmet razmatranja sekcija KI, o čemu svjedoče i napisi u »Komunističkoj internacionali«. U stvari, riječ je o tome da se i tada, kao i danas, pojam revolucije uzimao u raznim, često uslovnim značenjima.

Valja naglasiti da se u Programu KI izričito govori o četiri tipa revolucije, i to u odjeljku »Borba za svjetsku diktaturu proletarijata i osnovni tipovi revolucije«. To su tipovi revolucije od 13—16 u datom pregledu.

Razumije se da iza svake od nabrojanih vrsta revolucija stoji nešto što taj pojam revolucije ispunjava stvarnom sadržinom, da se pod svakom od nabrojanih vrsta revolucija podrazumijeva nešto što pojam revolucije, uzet sa tom odrednicom, razlikuje od nekog drugog, manje ili

¹⁾ Program i Ustav Kominterne, Moskva, 1932. (na ruskom), str. 66 i 67.

više bliskog, pojma revolucije. Ali, činjenica je da se neki od ovih pojmova revolucije mogu opravdano kritikovati polazeći od Marks-Lenjinovog gledanja na revoluciju, od teorije i prakse dosadašnje socijalističke izgradnje. Uzmimo pojam svjetske socijalističke revolucije. Ako se pod tim podrazumijeva, manje-više, istovremeno izbijanje revolucije u svim zemljama svijeta ili mogućnost da jedna revolucija bude iskra iz koje će se razgorjeti plamen revolucije širom čitavog svijeta u strogo ograničenom i relativno kratkom vremenu, onda se taj tip revolucije mora odbaciti jer praksa juče i danas ne daje nikakvih potvrda ili nagovještaja za takvo nešto. Program KI, istina, polazi od raznovrsnosti izbijanja revolucije. Teorijsko nasljeđe i praktičan hod svake dosadašnje autentične socijalističke revolucije navode nas na zaključak o duboko nacionalnom karakteru i specifičnosti svake revolucije. Dakle, pojam svjetske socijalističke revolucije može se uzeti sasvim uslovno u smislu čitavog niza nacionalnih revolucija, smještenih na raznim tačkama historijskog procesa.

Isto tako može se s jednog stanovišta opravdano kritikovati i pojam proleterske revolucije. Jer u dosadašnjim revolucijama proletarijat, na primjer, nije pobijedio uprkos seljaštvu, nego u savezu sa seljaštvom. Ako termin proleterska revolucija treba da ukaže na to da je u revoluciji proletarijat udarni elitni odred, onda se on može prihvatiti. S druge strane, nazvati revoluciju koja otvara put u pravu istoriju čovječanstva samo proleterskom, znači, bez sumnje, neopravdano suziti njenu socijalnu osnovu. Otuda je opravdanija upotreba, npr., naziva socijalistička revolucija, jer nam on govori o širini socijalnih nosilaca revolucije, a isto tako je veoma poznat i proširen i ovo je sasvim uzgredna napomena u povodu nekih termina upotrijebljenih u Programu KI.

Putevi i uslovi revolucije prema Programu KI

1928. u predvečerje najveće dosadašnje ekonomske krize kapitalističkog svijeta, tvorcima Programa KI se činilo da je konačan krah kapitalizma, kao svjetskog ekonomskog sistema, stvar veoma bliske vremenske perspektive. Čak se može tvrditi da su u izvjesnoj mjeri gotovo sva zbivanja u kapitalističkom svijetu vidjeli u svjetlu koje je potvrđivalo njihovu osnovnu tezu. Zbog toga su smatrali da međunarodnom proletarijatu treba dati siguran kompas za snalaženje u teškim i odlučnim bojevima za konačno uništenje kapitalizma. Zbog toga u zvaničnom organu Kominterne, u »Komunističkoj internacionali«, u članku **K šestom kongresu KI** čitamo: »Program KI, budući najvišim uopštavanjem revolucionarnog kretanja proletarijata, jest program borbe za svjetsku proletersku diktaturu, program borbe za svjetski komunizam.«²⁾ Sasvim je razumljivo što korijene revolucionarnih kretanja, neophodne uslove revolucije, Program KI traži u stvarnosti tadašnjeg kapitalističkog svijeta. Ni danas, 40 godina poslije donošenja Programa KI, nisu prestale da djeluju protivurječnosti u krilu kapitalizma o kojima govori Program, u stvari protivurječnosti poznate ne samo iz analize marksističkih nego i građanski orijentisanih naučnika. To su protivurječnosti između rada i kapitala, između društvenog karaktera proizvodnje i privatnog karaktera prisvajanja, protivurječnosti koje izrastaju na selu u vezi sa dife-

²⁾ Komunističeski internacional (na ruskom), od 29. 6. 1923.

rencijacijom i proletarizacijom seljaštva itd. U analizu uzroka koji dovede do punog sazrijevanja krize kapitalizma, Program uključuje i djelovanje, vrbovane, podmićene, birokratizovane vrhuške reformističkih radničkih partija i organizacija, snage mrtve za proletersku, a to znači i jedinu istinsku liniju borbe za oslobođenje čovječanstva. Ovo razmatranje opštih uslova za konačan krah kapitalizma, za pobjedu socijalističke revolucije Program završava optimističkom vizijom budućih kretanja u svijetu. »...klasna borba od izolovanih nastupa pojedinih radničkih grupa prelazi u nacionalnu, a zatim u internacionalnu borbu svjetskog proletarijata protiv svjetske buržoazije. Na kraju protiv snažno organizovanih snaga finansijskog kapitala organizuju se dvije glavne revolucionarne snage: s jedne strane — radnici — kapitalističkih država, s druge — zagušene ugnjetavanjem inostranog kapitala mase kolonija koje se kreću pod rukovodstvom i hegemonijom međunarodnog revolucionarnog proletarijata.«³⁾

Što se tiče jednog mnogo raspravljano pitanja u marksističkoj misli, a i građanskoj, razumije se, pitanja o pauperizaciji masa u uslovima kapitalizma, Program stoji na stanovištu da je riječ o apsolutnom pogoršanju položaja radničke klase i širokih narodnih masa. Poznato je da na ovo veoma važno pitanje gledanja u literaturi nisu ujednačena, ali za jugoslovenske komuniste i radne ljude ovo pitanje je riješeno: gledano na duži rok, gledano u tendenciji, materijalni položaj radničke klase se poboljšao. Uostalom, sličnu tendenciju kretanja pokazuje i materijalni položaj u socijalističkim zemljama. S druge strane, polazeći od jednog Marksovog stava, iz koga se vidi da on pod pogoršanjem ne podrazumijeva samo pogoršanje materijalnog položaja nego pogoršanje koje je više duhovno, nego materijalne prirode, može se reći da je Program KI u pravu. No, po svemu sudeći, Program je stajao na stanovištu da se materijalni položaj radničke klase pogoršava, i u tome je vidio jedan od elemenata koji podstiču revolucionarno razrješavanje suprotnosti kapitalističkog svijeta.

Program KI polazi od jedinstva interesa socijalističke revolucije i interesa radničke klase. Razumije se da je u globalnim razmjerama i gledano u jednoj dužoj vremenskoj perspektivi tu stvarno riječ o jedinstvu interesa. Ali, usaditi radničkoj klasi i radnim masama to saznanje đavolski je težak posao, a put osvješćivanja radničke klase ima izrazitu cik-cak putanju, o čemu svjedoči cjelokupno iskustvo borbi radničkog pokreta i posebno ovih 40 godina od donošenja Programa KI na ovamo. Jer, bez obzira na brojčano i stvarno jačanje radničkog pokreta, bez obzira na probleme koji proističu iz stalnog rasta toga pokreta, valja priznati činjenicu da se radnički vođi u mnogim zemljama i suviše dobro osjećaju okruženi blagodatima koje im pruža »država blagostanja« da bi išli na revolucionarne okršaje, a pogotovu da bi bili predvodnici pokreta radnih masa nerazvijenih i kolonijalnih zemalja, o čemu govori Program KI. Mora se priznati da su ovakve tendencije u radničkom pokretu razvijenih kapitalističkih zemalja vidljive i prije 40 godina i da su tvorci programa morali da ih uoče, ali da ih je izvjestan šematizam spriječio u tome i da ih konstatuju i polazeći od toga, između ostalog i od toga, razvijaju strategiju i taktiku pokreta.

³⁾ Program KI (na ruskom), Moskva, 1928.

Na jednom mjestu Lenjin govori o tome kako je veoma važno da proletarijat uzme vlast u jednom velikom centru koji će poslužiti kao centar širenja proleterske revolucije u datoj zemlji, i koji će radnim masama pokazati šta je ono što treba da donese socijalistička revolucija. S druge strane, ima tu i nečeg od onoga što je izraženo jednom ruskom poslovicom da je bolje jednom vidjeti nego stotinu puta čuti. Kad već pobijedi revolucija u jednoj zemlji, onda ona postaje žarište svjetske socijalističke revolucije. Tako je gledao na ulogu oktobarske revolucije i sam Lenjin. Međutim, Program KI stoji na nešto drukčijem stanovištu, na stanovištu da je »proleterska diktatura u SSSR najvažniji sastavni dio u međunarodnoj socijalističkoj revoluciji... baza njenog razvitka.«⁴⁾ Ovome se Klara Cetkin, s pravom, suprotstavlja i naglašava: »Najvažniji dio procesa daljeg razvitka svjetske revolucije u pojedinim zasad još kapitalističkim zemljama proizilazi iz čvrstine i sazrijevanja objektivnih i subjektivnih snaga u tim zemljama. Razvitku tih snaga neobično pomaže postojanje proleterske diktature u SSSR-u i njen stvaralački rad.« Zato bi u konkretnom slučaju trebalo dati prvenstvo ovoj formulaciji: »Proleterska diktatura u SSSR je jedna od najvažnijih, rješavajućih pokretnih snaga za razvitak međunarodne socijalističke revolucije, njen čelni odred, oslonac njenog razvitka.«⁵⁾ Očito je da velika revolucionarka objektivnije gleda na stvar, jer polazi od nužnosti postojanja objektivnih pretpostavki svake revolucije i od autohtonosti svake od njih. U razmatranju uslova koji pogoduju širenju revolucionarnog vala u kretanju revolucije od njenih nacionalnih razmjera ka svjetskim Program posvećuje posebnu pažnju djelatnosti socijaldemokratskog krila proleterskog pokreta. Odavno je poznato da se uloga socijaldemokratije u ovom Programu i u velikom dijelu zvaničnih dokumenata KI sve do preokreta u njenom radu 1935. izjednačuje s fašizmom. Tako u Programu čitamo da »socijaldemokratija u najkritičnijim trenucima za kapitalizam često igra fašističku ulogu.«⁶⁾ U savremenoj sovjetskoj i našoj nauci ovakve se ocjene smatraju pogrešnim. Tako u **Istoriji međunarodnog i nacionalnog oslobodilačkog pokreta** (Moskva 1962) čitamo da ta ocjena nije uzimala u obzir klasnu prirodu fašizma i socijaldemokratije, da je ometala uočavanje jasne razlike između desnih lidera socijaldemokratije — pravih neprijatelja jedinstva radničke klase i širokih slojeva socijaldemokratskih radnika. Leibzon se u svojoj novoj knjizi takođe osvrće na to pitanje i kaže: »Pa ipak, označiti svu socijaldemokratiju s njenim radnim masama kao saučesnika fašizma, značilo je odricati mogućnost dogovora komunista i socijaldemokrata čak i u borbi za demokratiju i djelimične zahtjeve radnika.«⁷⁾ Cjelokupno kasnije iskustvo radničkog pokreta pokazuje u kojoj je mjeri ovakva ocjena socijaldemokratije bila pogrešna kako s teorijske, tako i s praktične tačke gledišta. Da je postojalo jedinstvo radničkog pokreta, jedinstvo uspostavljeno na jednoj dovoljno širokoj platformi za sve njegove sastavne dijelove, jedinstvo u internacionalnim razmjerama, teško bi bilo zamisliti dolazak fašizma, drugi svjetski rat itd. Ovo pitanje je posebno aktuelno u našem trenutku. Sve ukazuje na to da danas samo rad-

⁴⁾ Program KI (na ruskom) Moskva, 1928. str. 62.

⁵⁾ Komunističevskij internacional br. 25—26, od 29. 6. 1918.

⁶⁾ Program KI str. 78.

⁷⁾ Leibzon: Pavarot v politike Kominterna (na ruskom) Moskva, 65.

ne mase mogu očuvati svjetski mir i budućnost čovječanstva. Već smo naglasili da se poklapaju autentični interesi radničke klase i socijalističke revolucije. Prema tome, ovakva oštra osuda i diskriminacija socijaldemokratije u cjelini nanijela je neposredne štete stvari socijalističke revolucije, štete o čijem efektu često nemamo potpunu predstavu. Program daje ocjenu još jednog uslova bez kojeg je prema njemu nezamisliva socijalistička revolucija. Naime, riječ je o dilemi: mirni put ili nasilje u izvođenju revolucije. Za Program tu, u stvari, i nema dileme. Mirni put, put parlamentarne borbe, npr. ne pominje se ni u jednom kritičnom kontekstu, jednostavno je to izgleda za tvorce Programa pitanje koje ne zavređuje nijedan osvrt. Tvorci Programa su prenebregli Marksova upozoravanja u Amsterdamu o mogućnosti mirne pobjede revolucije, Lenjinovo upozoravanje da su sovjeti kao organi proletarijata u Rusiji za onih nekoliko mjeseci 1917. mogli mirnim putem zauzeti vlast itd.

Što se tiče vremena izbijanja pojedinih revolucija kao beočuga u lancu koji predstavlja svjetska revolucija, Program zauzima u osnovi pravilan stav. Tamo se polazi od stanovišta da revolucija može da pobijedi najprije u jednoj zasebno uzetoj zemlji (dručkije bi bilo nemoguće objasniti postojanje Sovjetskog Saveza), da će do revolucije u raznim zemljama dolaziti u razno vrijeme, što zavisi od čitavog niza objektivnih okolnosti. Ovakvo je bilo i istorijsko iskustvo oktobarske revolucije i ruskog proletarijata, koji je u očekivanju svjetske revolucije sam obnovio zemlju, obezbijedio tekovine revolucije, počeo izgradnju socijalizma. Otud Klara Cetkin ima pravo kada primjećuje da su u Programu preuveličane zasluge svjetskog proletarijata za očuvanje i pobjedu oktobarske revolucije. Za pobjedu socijalističke revolucije od primarnog je značaja da se izabere pravilan put razrješavanja klasnih suprotnosti, pravilan odnos prema pojedinim klasama u datom društvu. Krupna buržoazija, veleposjednici, generalitet i visoka birokratija su, prema Programu KI, dosljedni neprijatelji radničke klase protiv kojih treba voditi najnemilosrdniju borbu. Iskorištavanje organizatorskih sposobnosti jednog dijela ovog društvenog sloja moguće je samo poslije učvršćenja diktature proletarijata. Tehničku inteligenciju, tu kvalifikovanu društvenu snagu, proletarijat, prema Programu KI, mora iskoristiti sistematski je privlačeći na svoju stranu.

Proletarijat se mora oslanjati na seoski proletarijat, nastojati da privuče na svoju stranu sve eksploatisane i radne seoske slojeve. Uporedo sa učvršćenjem svoje diktature, proletarijat prelazi od politike neutralizacije srednjeg seljaštva politici saradnje sa njim.

Sitnu gradsku buržoaziju, smatra se u Programu KI, treba neutralisati, a zatim privući na stranu proletarijata. Za postizanje tog cilja dozvoljeno je zadržavanje njene sitne svojine, izvjesna sloboda privrednog prometa itd. Iz ovih razmatranja da se zaključiti da su tvorci Programa izvukli pouku iz praktičnog iskustva izgradnje prve socijalističke države, iz Lenjinovih ukazivanja itd. i zato se ovom razmatranju u principu nema šta prigovoriti. Recimo i to da je i sam Lenjin na jednoj strani uviđao štete koje proističu iz sabotaza upravo tih visokokvalifikovanih stručnjaka, ali je na drugoj strani naglašavao da se bez njihove pomo-

ći ne može zamisliti izgradnja socijalizma, zalagao se za neutralizaciju srednjeg seljaštva i tako dalje.

Program KI ističe da je za pobjedu revolucije i ostvarenje diktature proletarijata potrebno postojanje čvrste, prekaljene, centralizovane, disciplinovane i s masama povezane komunističke partije. Partija je avangarda radničke klase, sastavljena od najboljih, najhrabrijih njenih članova. Ona se oslanja na marksističku teoriju, ona pretpostavlja opšte i dugotrajne interese radničke klase, zasnovane na principima demokratiskog centralizma. Zadatak Komunističke partije je da ovlada većinom pripadnika sopstvene klase, a u tom cilju ona mora da se prihvati rada u sindikatima, i drugim masovnim organizacijama radničke klase, makar oni bili reakcionarni. Posebnu pažnju treba posvetiti seljaštvu i srednjim klasama i prema svakoj socijalnoj grupaciji unutar seljaštva i srednjih klasa imati poseban odnos. Ovakva koncepcija uloge Partije u revoluciji u osnovi se slaže sa Lenjinovim gledanjem na ulogu Komunističke partije. Program je, čak, sasvim na liniji Lenjinove misli i u razmatranju uslova koje partija proletarijata mora da zadovolji da bi s uspjehom obavila svoju misiju u proletherskoj revoluciji. Npr. centralističku organizaciju partije i gvozdenu disciplinu u njenim redovima Program ne naglašava ništa više nego što to čini Lenjin u »Uslovima za prijem u Komunističku internacionalu«.

Putevi revolucije osvijetljeni su u odjeljku Programa koji ima naslov **Borba za svjetsku diktaturu proletarijata i glavni tipovi revolucije**. Tamo se kaže i ovo: Međunarodna revolucija proletarijata sastoji se iz neistovremenih i raznovrsnih procesa: čisto proletherskih revolucija, revolucija buržoaskodemokratskog tipa koje prerastaju u revolucije proletarijata, oslobodilačkih nacionalnih ratova, kolonijalnih revolucija. Samo u konačnoj liniji revolucionarni proces dovodi do svjetske diktature proletarijata.⁸⁾

Ovakvo shvatanje međunarodne revolucije i njenog puta može se i prihvatiti i ne prihvatiti. Zависи od toga šta mislimo pod pojmom međunarodna revolucija proletarijata. Taj događaj predstavlja kamen međaš između predistorije i istorije čovječanstva, ako pođemo od jedne Marksove misli. On označava tako dubok preobražaj da je za nj kao priprema bila potrebna cjelokupna dosadašnja istorija čovječanstva. Polazeći od ovoga, mogli smo sve ovo i, očito, još mnogo toga obuhvatiti pojmom međunarodne revolucije proletarijata. S druge strane, ako pod međunarodnom revolucijom proletarijata podrazumijevamo i najdublji politički i društveni preobražaj, čiji je nosilac proletarijat i koji znači početak ostvarenja proletherske ideologije u praksi izgradnje novoga društva — onda shvatanje međunarodne socijalističke revolucije iz Programa KI, koje smo naveli, ne bismo mogli prihvatiti, jer je nepotpuno. Tada pojmom međunarodne revolucije ne bismo mogli obuhvatiti mnoge antikolonijalne pokrete koji nemaju prolethersku ideologiju i u kojima proletarijat ne samo da nije udarna snaga nego se i ne primjećuje, jer tek počinje da se konstituiše. A i ti pokreti su na određen način sastavni dio međunarodne socijalističke revolucije.

Kao što smo već naglasili, u Programu se razlikuju četiri tipa revolucije, o kojima se može govoriti i kao o četiri puta koja vode ostvare-

⁸⁾ Program KI Moskva, 1932.

nju socijalizma. Za visoko razvijene kapitalističke zemlje Program predviđa direktan prelaz ka diktaturi proletarijata, eksproprijaciju cjelokupne krupne proizvodnje, organizaciju velikog broja državnih gazdinstava u poljoprivredi i predaju relativno malog dijela zemlje seljaštvu, relativno mali obim stihijno tržišnih odnosa, brz tempo socijalističkog razvitka uopšte i kolektivizaciju poljoprivrede djelimično. U srednje razvijenim kapitalističkim zemljama ne mora odmah doći do diktature proletarijata, već u procesu prelaza od demokratske diktature proletarijata i seljaštva ka socijalističkoj diktaturi proletarijata. U ovu kategoriju zemalja pored Španije, Portugalije, Poljske, Mađarske itd. Program ubraja i balkanske zemlje. U onim od ovih zemalja u kojima bude došlo direktno do proleterske revolucije, nužno će doći do rukovodeće uloge proletarijata u širokom poljoprivredno-seljačkom pokretu. U ovom tipu revolucije agrarna revolucija igra važnu, ponekad odlučujuću ulogu, dosta zemlje mora biti podijeljeno seljacima, mora biti zadržan relativno značajan obim tržišnih odnosa, poseban zadatak socijalističke izgradnje predstavlja saradnja sa seljakom, a kasnije i njegovo proizvodno udruživanje. U ovim zemljama je, prema Programu, tempo socijalističke izgradnje relativno spor. Tu nalazimo odjek Lenjinove misli da je u zaostalijim zemljama pobjeda socijalističke revolucije lakša, a izgradnja socijalizma mnogo teža nego u razvijenim.

U treću grupu dolaze kolonijalne i polukolonijalne zemlje (Indija, Kina), i zavisne zemlje (Argentina, Brazil) »sa izvjesnim počecima, a ponekad i sa znatnim razvitkom industrije, ali ipak nedovoljnim u većini slučajeva za samostalnu socijalističku izgradnju...«⁹⁾ »Centralni značaj ovdje ima borba s feudalizmom, dokapitalističkim formama eksploatacije i dosljedno sprovedena agrarna revolucija seljaštva, s jedne strane, borba s inostranim imperijalizmom za nacionalnu nezavisnost, s druge. Prelaz ka diktaturi proletarijata ovdje je moguć, po pravilu, samo kroz niz pripremljenih stupnjeva, samo kao rezultat čitavog perioda prerastanja buržoasko-demokratske revolucije u socijalističku revoluciju, a uspješna socijalistička izgradnja moguća je, u većini slučajeva, samo pod uslovom direktne podrške od strane zemalja proleterske diktature«¹⁰⁾

U četvrtu grupu idu najzaostaliye zemlje. One su praktično bez najamnih radnika, u njima većina stanovništva živi plemenskim načinom života, to su zemlje u kojima gotovo i nema nacionalne buržoazije, zemlje u kojima inostrani imperijalizam nastupa kao vojni okupator. U tim zemljama najveći značaj ima borba za nacionalno oslobođenje. »Nacionalni ustanak i njegova pobjeda mogu ovdje otvoriti put razvitka prema socijalizmu bez prolaženja kroz stadij kapitalizma uopšte ako im na djelu bude ukazana snažna pomoć zemalja proleterske diktature«¹¹⁾

Kad se govori o putevima revolucije, onda se ne može zaobići pitanje izgradnje političkog sistema budućeg društva, jer je to, u stvari, jedna od najvažnijih komponenti graditeljskog zamaha same revolucije. Otuda je sasvim razumljivo što se na mnogo mjesta u Programu KI govori o tome pitanju, a naročito u glavi »Prelazni period od kapitalizma

⁹⁾ Program KI str. 113.

¹⁰⁾ Program KI str. 113—114.

¹¹⁾ Program KI str. 114.

ka socijalizmu i diktatura proletarijata«. U razmatranju ovoga pitanja naročito je došla do izražaja opterećenost snažnim utiskom koji su na svjetski proletarijat ostavili sovjetsko iskustvo i rezultati mlade sovjetske republike, i nemogućnost da se misli izvan oblika koje je stvorila oktobarska revolucija s jedne strane, te pritisak staljinističkih elemenata i njihovo nastojanje da mišljenje SKP(b) bude i mišljenje KI, s druge strane. Posljedica toga je i insistiranje na formi sovjeta kao revolucionarnoj formi u svim zemljama i svim granama privrede i društvene djelatnosti. Ovo jačanje staljinističkih elemenata u rukovodstvu KI potvrđuje, između ostalog, i ova činjenica. Naime, u projektu Programa KI, koji je izašao u časopisu »Komunistička internacionala« od 1. 6. 1928, govori se o uspostavljanju demokratske diktature proletarijata i seljaštva, a u Programu KI, koji je prihvaćen 1. 9. 1928, govori se u uspostavljanju demokratske diktature proletarijata i seljaštva na osnovi sovjeta.

Neke kritičke primjedbe

Program KI u cjelini i tretman socijalističke revolucije u njemu posebno moramo nastojati sagledati u okviru društveno-političkih i ekonomskih koordinanti vremena u kome je nastao, moramo imati u vidu da je od njegovog nastanka proteklo punih 40 godina. To je uslov da mu objektivno pristupimo, da mu pristupimo kao jednom od najznačajnijih dokumenata u burnoj istoriji pobjeda i poraza u borbi za socijalizam. Ustvari valja naglasiti da još nemamo produbljene kritičke studije o KI u cjelini, a ni posebnih monografija posvećenih pojedinim aspektima djelatnosti KI, među kojima pitanje revolucije zauzima jedno od najvažnijih, ako ne i najvažnije mjesto. Ali zato možemo primijetiti živo nastojanje da se u djelima u kojima se dotiče i pitanje KI Kominterni i njenom odnosu prema socijalističkoj revoluciji pristupa što je moguće objektivnije, bez unaprijed postavljenih ideoloških šema. To se odnosi na djela iz najnovijeg perioda. O tome svjedoči i poređenje analize pitanja socijalističke revolucije u Programu KI Koja je data u **Istoriji međunarodnog radničkog i nacionalnooslobodilačkog pokreta**, Moskva, 1962, i analize koja je data u Leibzonovoj knjizi. Dok navedena **Istorija** smatra da je svođenje svake moguće revolucije na jedan od četiri kolosijeka učinjeno s osloncem na Lenjinovo teorijsko nasljeđe, dotle Leibzon ističe da su »... putevi razvitka u različitim grupama zemalja bili određeni s velikim primjesama šematizma«. ¹²⁾

Ovaj šematizam Programa KI zapažen je još prije njegovog usvajanja. Tako, npr., Klara Cetkin u već pomenutom članku zamjera projektu Programa izvjesnu šematičnost u nabranjanju mjera socijalističke izgradnje, u gledanju na pitanja socijalističke revolucije itd.

Ona smatra da će istorijski date okolnosti u nekim zemljama dovesti do odstupanja od šeme i da će ta odstupanja biti opravdana time što ona vode postizanju određenog cilja.

Ovaj šematizam u Programu KI, a posebno u zacrtavanju puteva socijalističke revolucije, pada utoliko teže što je marksizam po svojoj biti antišematizam, i što su klasici mnogo puta govorili o ogromnom bogatstvu oblika prelaza iz klasnog u besklasno društvo. Takav karakter teorijske misli klasika uočava i jedan od istaknutih rukovodilaca KI Manu-

¹²⁾ Leibzon nav. dj. strana 40.

ilski kad na VII njenom kongresu ističe: »Marks, Engels i Lenjin nisu pretendovali da predvide tačnu maršrutu socijalističke revolucije, da joj propišu prezican taktički pravilnik, da daju odgovor na ona pitanja koja su u uslovima njihove epohe bila nerješiva.«¹³⁾ A na to su u velikoj mjeri pretendovali tvorci Programa KI.

Ovaj šematizam u zacrtavanju puteva revolucionarnog preobražaja može dovesti i do paradoksalnih zaključaka i stavova. Tako u gledanju na to pitanje možemo naći dodirne tačke između stavova socijaldemokratije i Programa KI. Program KI propisuje čitav niz stepenica u okviru jedinstvene socijalističke revolucije za pojedine zemlje, a za to je potreban duži vremenski period političkog i ekonomskog razvitka tih zemalja. A socijaldemokratija je, slično tome, svojevremeno »negirala bilo kakve realne mogućnosti za stvarni socijalistički, pa i sovjetski razvitak zaostale Rusije pre jedne (duže) kapitalističke faze«.¹⁴⁾ Pored toga što je teorijski neodrživ, ovaj šematizam je u potpunosti oboren razvitkom kasnijih revolucija. Da se razvitak ne može svesti u unaprijed postavljene šeme, da svaka revolucija nužno teče svojim tokom (pa i ona koja nije autentična u punom značenju te riječi), pokazuje put kineske revolucije. Ta revolucija je svojim tokom i rezultatima negirala nametnuti joj planirani kolosijek u Programu KI. Ona u svom toku jednostavno nije marila za stepenice kojima je trebalo da se kreće. Umjesto buržoasko-demokratske revolucije i perioda kapitalističkog razvitka poslije toga, kao uvoda u socijalističku revoluciju, u Kini se direktno išlo na socijalističku revoluciju i pristupilo neposredno poslije toga izgradnji socijalizma. To, takođe, vrijedi i za našu revoluciju, jer je i ona u svom pravilnom kretanju, pravilnom prema Programu KI, morala proći kroz period buržoasko-demokratske revolucije i mirnog razvitka poslije toga, a ona to nije uopšte učinila. Kad se govori o ovom šematizmu u Programu KI, a posebno u planiranju tokova revolucije u njemu, mora se imati u vidu da je to vrijeme u Sovjetskom Savezu obilježeno stalnim usponom Staljinove grupe u rukovodstvu sovjetske Partije i države, da je šematizovanje jedna od najtežih boljki staljinističkog teorijskog nasljeđa. U sastavljanju Programa KI, Staljin je uzeo aktivnog učešća i zato su mnogi njegovi stavovi tu uneseni. Međutim, Staljin nije bio ni jedini ni isključivi tvorac nijednog dijela Programa i otuda u tretiranju problema socijalističke revolucije nailazimo na mnogo stavova koji se ni u kom slučaju ne mogu okvalifikovati kao staljinistički, kao što se ni Program u cjelini ne može okvalifikovati kao takav.

Od donošenja Programa KI prošle su četiri decenije. U dinamičnim kretanjima savremenog svijeta to je već dug period. Danas već na tretman socijalističke revolucije u Programu KI možemo gledati sa izvjesne vremenske distance koja nije uvijek neophodna, ali je korisna i poželjna. Da li su ove četiri protekle decenije donijele istorijsku verifikaciju učenja o revoluciji iz Programa KI? Čini se da se na ovo pitanje ne može odgovoriti jednostrano sa da ili ne. Istini za volju treba naglasiti da se još nijedan program budućeg razvitka koji su ljudi stvorili nije u potpunosti ostvario. Društveni razvitak ima odveć mnogo kumponenti da bi se njihovo buduće djelovanje moglo sasvim precizno predvidjeti. To

¹³⁾ Leibzon, nav. dj. strana 14.

¹⁴⁾ S. Stojanović: Lokalni sovjeti u SSSR, strana 32.

u potpunosti važi i za Program KI u cjelini i za učenje o socijalističkoj revoluciji u njemu. U osnovnim linijama to učenje je u ovih četrdeset godina verifikovano. Socijalizam je za to vrijeme postao svjetski proces i on će u sasvim doglednoj perspektivi stajati sasvim al pari s kapitalizmom. Tome su prethodili novi oštri i odlučni sukobi rada i kapitala. Uprkos svemu što se zbiva u savremenom socijalizmu, on i dalje jača, između ostalog, i na taj način što njegovi elementi prodiru u sve pore kapitalizma. S druge strane, razvitak ka socijalizmu, kao što je već rečeno, nije verifikovao planirane puteve socijalističkih revolucija u pojedinim zemljama, nije verifikovao predviđanja o sasvim kratkotrajnom karakteru stabilizacije kapitalizma kao elementu koji usporava kretanje ka socijalističkoj revoluciji, nije verifikovao opažanja iz Programa o karakteru radničke klase kao nosiocu socijalističke revolucije, pogotovu ne zapažanja o revolucionarnosti radničke klase u razvijenim zemljama. Savremeni radnik u tim zemljama koji štrajkuje vozeći se u vlastitim kolima veoma je daleko od »juriša u nebo« za koji su bili spremni partiskomunari.

KPJ i Kominternā

Bcz obzira na to što je i KPJ u Kominterni imala karakter sekcije, ipak se ne može reći da je KPJ bila samo jedna od sekcija. S druge strane, u odnosima između Kominterne i KPJ postoje razdoblja koja se odlikuju time što je u njima uspostavljen različit odnos između Kominterne i KPJ.

KPJ, zapravo SRPJ(k), na Kongresu ujedinjenja, održanom 20—23. 4. 1919, pristupila je Trećoj internacionali naglašavajući sljedeće:

»SRPJ(k) stupa u Treću, Komunističku internacionalu s onim radničkim partijama koje stoje na temelju nepomirljive i nekompromisne klasne borbe proletarijata s ciljem da se uništi kapitalizam i ostvari komunističko društvo.«¹⁵⁾

Pristupajući Komunističkoj internacionali SRPJ(k) prihvatila je i organizaciono ustrojstvo i odnose unutar Kominterne, prihvatila je poznatih »17 uslova za prijem u Komunističku internacionalu«. S obzirom na broj svojih članova i s obzirom na uticaj u širokim narodnim slojevima, KPJ je u vremenu između Kongresa ujedinjenja i Vukovarskog kongresa izrasla u jednu od najsnažnijih sekcija Kominterne. KPJ je brojala preko 60.000 članova, a revolucionarni sindikati koji su bili pod njenim neposrednim uticajem preko 200.000 članova. Međutim, KPJ je nespremno dočekala oseku revolucije u svijetu, plimu kontrarevolucije i udar buržoazije u vlastitoj zemlji i zato se odmah nakon »Obznane«, donesene krajem 1920, počela povlačiti. To je Komunistička internacionala s dosta opravdanja kritikovala ovim riječima:

»Jugoslovenska partija pokazala se savršeno nemoćna i nesposobna da se brani od belog terora. Ona nije imala ilegalnu organizaciju koja bi joj dozvolila da radi u novim uslovima i da održava vezu sa masama, do raspuštanja parlamentske grupe komunistički poslanici služili su kao veza između centra i provincije. Sa raspuštanjem prekinula se i ta veza. Hapšenje vodećih drugova u centru i u provincijama obezglavilo je po-

¹⁵⁾ *Istorijski arhiv KPJ Beograd, 1949, tom II, str. 12.*

kret. Zbog toga hapšenja Partija umalo da nije prestala postojati. Ista sudbina zadesila je i mesne organizacije i pred Partijom se pojavila opasnost da se potpuno rasprše radnici, koji su ostali prepušteni sami sebi.«¹⁶⁾

Analizirajući situaciju u komunističkom i radničkom pokretu Jugoslavije poslije »Obznane«, Kominternu je prenela subjektivne činioce koje su do toga doveli, jer je ta situacija isto tako bila proizvod objektivnih i spoljnih činilaca: učvršćenja i povezivanja buržoazije, kako unutar Jugoslavije, tako i u svijetu, čvrste riješenosti buržoazije da zaustavi pohod revolucije kad već nije u stanju da uništi njene tekovine, prije svega mladu Sovjetsku Republiku.

Prelazeći u ilegalnost, KPJ se našla u svestranoj zavisnosti od Kominterne, praktično nijedna značajna odluka nije bila donesena bez imprimatura Kominterne, koja se nije ustezala ni da se miješa kad su sasvim sporedne odluke bile u pitanju. Najgore je to što je KPJ u ovom periodu bila izgubila materijalnu samostalnost koja je sine qua non svake druge samostalnosti, jer je svu njenu aktivnost finansirala Kominternu. Mogućnosti da Kominternu tako manipuliše sa KPJ bitno je doprinijelo to što je rukovodstvo KPJ pretežno bilo u inostranstvu tako da je tome rukovodstvu jači oslonac bila Kominternu nego izrabljivane mase u svojoj zemlji. Zbog toga Kominternu nije bilo teško da smjenjuje rukovodstva KPJ, da radi nešto što ne samo da nije spojivo sa jednom savremeno shvaćenom demokratskom procedurom nego nije bilo spojivo ni sa normativnim aktima Kominterne.

Ilegalno djelovanje svake komunističke partije upravo pogoduje nastanku i djelovanju frakcija. To nije mimošlo ni KPJ. Kominternu je nastojala da frakcije eliminiše, ali je nekim svojim stavovima i praktičnim potezima upravo stvarala pogodno tle za nastanak i djelovanje frakcija u KPJ. To je posebno došlo do izražaja u razmatranju nacionalnog pitanja u Jugoslaviji. Kominternu je, naime, stala na stanovište da je Jugoslavija vještačka tvorevina i da je kao takvu valja razbiti:

»Pošto u Jugoslaviji postoji masovni pokret protiv nacionalnog ugnjetavanja u svim njegovim formama za samoopredjeljenje, nacionalni problem ima aktuelan i oštar oblik i neposredno dodiruje interese narodnih masa.

Zbog toga se opšta parola naroda na samoopredjeljenje koju ističe KPJ mora izraziti u formi izdvajanja Hrvatske, Slovenije i Makedonije iz sastava Jugoslavije i stvaranja od njih nezavisnih republika.«¹⁷⁾

U ovoj ocjeni Kominternu je miješala dvije stvari: karakter društvenih odnosa u tadašnjoj Jugoslaviji i način nastanka Jugoslavije, što je bio izraz davnašnjih težnji jugoslovenskih naroda, a što Kominternu nije imala u vidu. Ipak, ostaje istorijska istina da se jugoslovenski komunisti nijesu istinski založili oko rasparčavanja Jugoslavije u smislu uputstva Kominterne. Zahtjev za rasparčavanje Jugoslavije ušao je u neke zvanične odkumente KPJ, na primjer u rezoluciju IV kongresa KPJ.

¹⁶⁾ Isto.

¹⁷⁾ Rezolucija II kongresa Kominterne o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji iz 1924. Istorijski arhiv KPJ, tom II, str. 421.

Pod neposrednim uticajem Kominterne, KPJ se u vrijeme šestojanuarske diktature odlučila na oružani ustanak, na oružanu revolucionarnu borbu »radi rušenja krvavog apsolutističkog režima, a za vlast radnika i seljaka«. ¹⁸⁾ Sam ustanak u to vrijeme bio je u punom skladu sa tadašnjim teorijskim koncepcijama Kominterne. Iz analize Programa Kominterne vidjeli smo da je Kominternina 1928. godine stajala na stanovištu da je kapitalizam u teškoj krizi koju neće biti u stanju prebroditi, da je konačan obračun rada i kapitala stvar onih godina, da je revolucionarna situacija sazrela za to i da, prema tome, treba svuda ići na oružanu revoluciju, jer mirnu revoluciju u tadašnjem i jedinom svom programu Kominternina nije uzimala ni kao teorijsku mogućnost.

O negativnim posljedicama oružanog ustanka koji je KPJ još više bacio unazad, u našoj nauci već je dosta rečeno. Ostaje da se naučno do kraja istraži neposredna veza Komunističke internacionale s dizanjem oružane revolucije u Jugoslaviji. Na osnovu dosadašnjih istraživanja, nedvosmisleno proizilazi da se s teorijskim postavkama Kominterne ova oružana revolucija u potpunosti poklapala i da nijedan ovakav ili sličan potez neke KP iz toga vremena nije učinjen bez znanja Kominterne, pa ni ovaj potez KPJ.

Kad je u pitanju odnos KPJ iz ilegalnog perioda njene djelatnosti i Kominterne, treba razlikovati dva perioda. Prvi je period od početka ilegalne djelatnosti KPJ do početka stvarnog sređivanja stanja u KPJ, tj. do 1935—1937, do dolaska druga Tita na čelo KPJ, dakle do ponovnog uspostavljanja istinske veze rukovodstva KPJ s masama koje je bilo nezamislivo bez dolaska rukovodstva KPJ u zemlju. Drugi period traje do raspuštanja Kominterne 1943. Konsolidaciji KPJ nakon dugog perioda ilegalne aktivnosti doprinio je VII kongres Kominterne iz 1935, koji je pokrenuo snažan antifašistički talas. Kasniji razvitak događaja pokazao je da je izrazito progresivna orijentacija VII kongresa Kominterne bila posljedica, između ostalog, i zaokupljenosti najužeg rukovodstva SKP(b) sa Staljinom na čelu unutrašnjim problemima, jer je održavanje Kongresa vremenski koincidiralo sa početkom žestokih unutrašnjih razračunavanja, sa najmasovnijim čistkama u istoriji komunističkog pokreta, čistkama koje su progutale deset do petnaest miliona ljudi. Pravo lice birokratsko-etatiističke verzije socijalizma ili pravo lice staljinizma — kako danas nazivamo taj politički sistem — došlo je do izražaja i u tome što je Staljin na Kominternu počeo gledati kao na oruđe u svojim rukama, što je u Kominterni SKP(b) imala odlučujuću riječ, što su čistke zahvatile i kadrove inostranih KP, a među njima i kadrove KPJ. Koliko je komandovanje revolucionarnim procesom iz jednog centra već onda bilo apsurd i anahronizam, pokazuje neshvatljiva odluka Kominterne o raspuštanju Poljske komunističke partije i namjeravano raspuštanje KPJ. Do raspuštanja KPJ nije došlo zahvaljujući, prije svega, činjenici što je njeno rukovodstvo već tada bilo učinilo niz odlučujućih poteza — velikim dijelom se bilo vratilo u svoju zemlju i uspostavilo stvarnu vezu sa masama, počelo se osamostaljavati, finansijska samostalnost bila je početak i osnova te samostalnosti. Koliko je to značajno pokazuje i savremenost. Nijedna finansijski nesamostalna KP nije ni politički samostalna.

¹⁸⁾ *Pregled istorije KPJ*, str. 153.

Politička osamostaljenost KPJ još više je došla do izražaja poslije sklapanja pakta između Hitlerove Njemačke i Sovjetskog Saveza. KPJ je na taj pakt gledala kao na taktički potez Sovjetskog Saveza i nije prekidala antifašističku djelatnost i pripreme za otpor fašizmu, kao što su to neke druge partije činile.

Zahvaljujući tom procesu osamostaljivanja od svih sporednih i unutrašnjih tutora, od Kominterne i SKP(b) u prvom redu, KPJ je bila jedina KP koja je i u teorijskom i praktičnom pogledu spremno dočekala fašističku okupaciju svoje zemlje. Ona je organizovala i dovela do pobjede jedinu autentičnu socijalističku revoluciju, vezanu za drugi svjetski rat, i drugu autentičnu socijalističku revoluciju u historiji. Valja napomenuti da su upravo one poteze koji su našu revoluciju činili autentičnom Kominternom i Staljin osuđivali i odbacivali, što je bio izraz njihovog šematizma i dogmatizma.

Ne može se poreći da je Kominternom pružila u toku svoga postojanja određenu pomoć KPJ, ali se isto tako ne može poreći da je KPJ najveće uspjehe postigla u procesu osamostaljivanja od Kominterne i svakog drugog izvan nje same. Primjer KPJ (SKJ) i njen odnos prema Kominterni, Informbirou, savjetovanjima KP pokazuje da je samostalnost jednog komunističkog pokreta i priznavanje prava svim drugim komunističkim pokretima na to ono bez čega jedan komunistički pokret ne može igrati istinski revolucionarnu ulogu u savremenom svijetu.

**ON THE OCCASION OF THE FIFTIETH ANNIVERSARY OF THE
COMMUNIST INTERNATIONALS — marginal notes with the practical
and theoretical activities of the Comintern**

Summary

The programme of the Communist International 1928 comprises the focal point of this work. In the author's view this programme represents the summit of the theoretic activities of the Comintern in which the Communist International, as an institution most clearly came into its own, the latter having very marked theoretical ambitions. For the sake of objectivity of proof special attention is given to exposing the material contained in the programme. The programme of the Communist International did not originate outside the courses of the theoretical and practical activities of the communist movement of that time, and above all outside the courses of the SKP(b). In 1928, however, when the programme of the Communist International was produced, Stalin's group in the CK SKP(b) steadily increased its hold but not so as to completely dominate the other groups and the work of the other groups was still felt. This came into its own in the concepts represented in the programme of the Communist International in which Stalin's and Stalinist thinking were put over as much as Stalin's group were able to force it. For this reason this programme cannot completely be called Stalin's and Stalinist, even though it is for the most part in conformity with Stalin's thinking of that period. On the other hand it should be borne in mind that Stalin, in fact, expressed the predominating concepts of that time in the Communist International, not forgetting the fact that it was just these predominating concepts which so essentially contri-

nuted to Stalin's position in the SKP(b) and the position of the SKP(b) in the International.

The programme of the Communist International did not originate outside the activities of the Communist International as a whole. To show this, the author gives a short summary of the political activities of the Communist International and in this way establishes the connections between the theoretical and practical activities of the Communist International. In this work the author describes the organisational direction of the Communist International expressed in monolithism and the oscillations in its policy which were directly connected with the oscillations of the policy of the USSR. In this work it was not possible to omit the relation between the Communist International and the Communist Party of Yugoslavia. Many actions of the C. P. Y. were moved and inspired by the Communist International which was normal considering the character of the Communist International. Thus the direction of the C. P. Y. from 1928 towards armed rebellion was completely in conformity with the concepts of the programme of the Communist International 1928. The relation between the C. P. Y. and the CI may be divided into two periods: from 1919—1935-37 and from then up to the disintegration of the Communist International in 1943.